

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПАРЛАМЕНТСЬКА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЦЕНТР З ПИТАНЬ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА

ДЗК

Випуск 12/5

2015 р.

**АКТУАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЯК
ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОГО НАДБАННЯ ТА СУЧАСНИЙ
СТАН ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ**

*(оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та
неопублікованими документами за 2014–2015 рр.)*

Суттєвим фактором розквіту світової цивілізації були і залишаються загальнолюдські цінності та їх всебічний вплив на процеси, що відбуваються в різноманітних сферах суспільного буття. До таких цінностей можна віднести і пам'яткоохоронну діяльність, яка відіграє значну роль в економічному, політичному та культурному житті сучасних держав.

Наша країна може пишатися не тільки багатою культурною спадщиною, яку складають численні історико-культурні раритети, але й сильною вітчизняною школою фахівців у сфері охорони пам'яток, реставрації, історії архітектури та мистецтвознавства. Обсяг і світова значущість нашого національного надбання, історична глибина його витоків, багатство міжнародних, міжкультурних зв'язків, про які красномовно свідчать збережені артефакти, ставлять Україну в один ряд із найбільш культурно розвиненими країнами Європи, що покладає високу відповідальність на органи державного управління в галузі охорони культурної спадщини. У той же час, її актуалізація та збереження є двоєдиним завданням як держави, так і суспільства [1].

На жаль, за роки незалежності в цій сфері накопичилося чимало серйозних проблем. Наприклад, за даними Державного комітету статистики України станом на 2011 рік на державному обліку перебувало 144831 пам'яток, у тому числі за видами: археології – 71214, історії – 52544, монументального мистецтва – 2806, архітектури – 17934, містобудування – 3, садово-паркового мистецтва – 308, ландшафтних – 5, науки і техніки – 17. Із загальної кількості – 3005 пам'яток національного і 141826 – місцевого значення. Як свідчать дані сайту Міністерства культури України, Державний реєстр нерухомих пам'яток

України включає сьогодні 4719 одиниць, з яких 891 – національного значення, а 3828 – місцевого значення.

Таким чином, формально за період 2011–2015 рр. кількість пам'яток, що перебуває під охороною держави, зменшилася в тридцять разів! Врешті така недолуга політика в пам'яткоохоронній царині може призвести до катастрофічних наслідків – втрати значної частини національного надбання [2].

Повсякчасним також стало явище ситуативного будівництва в межах історичних ареалів міст, де здійснюється найбільш активне інвестування. Так, суттєвою загрозою є на сьогодні будівництво в охоронних (буферних) зонах об'єктів, які належать до Світової спадщини ЮНЕСКО (Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури). Наявне розгортання масштабних урбаністичних процесів, особливо в столиці, дуже негативно впливає на традиційне середовище культурних пам'яток, що створює небезпеку занесення окремих пам'яток до Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, які знаходяться під загрозою знищення. Все це не тільки зменшує туристичну привабливість України, але й завдає відчутного удару по престижу держави, яка обрала європейський вектор розвитку.

До проблем, пов'язаних із використанням прилеглих до пам'яток територій, можна віднести не тільки наявність самочинної забудови, що впливає на стан збереження та видове розкриття визначних об'єктів культурної спадщини, але й відсутність чітких правил щодо режиму використання території, пов'язаних з колізіями в нормативно-правових документах – незрозумілість, неконкретність визначень, а відтак і вільне тлумачення законів та підзаконних актів. Фахівці також нарікають на недостатню прозорість інвестиційних механізмів.

Та й самі забудовники часто порушують закони, не виконують рішення та вимоги органів місцевого самоврядування з розробки детальних планів територій, ігнорують приписи державних органів влади, спричиняючи шкоду історичному ареалу.

Приміром, Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» в загальних рисах визначає механізм охорони та використання територій з особливим статусом, зокрема шляхом встановлення у планах зонування територій. Однак, відсутність практичної реалізації цього механізму створило таку загрозу, яка вже призвела сьогодні до втрати або спаплюження багатьох об'єктів культурної спадщини через хаотичний, несистемний підхід [3].

Аби подолати ці негаразди в пам'яткоохоронній сфері та зберегти історичні місця в їх первинному вигляді, 23 жовтня 2014 року Кабінет Міністрів України схвалив запропонований Мінкультури проект Закону «Про введення мораторію на будівництво об'єктів в охоронних (буферних) зонах та

на прилеглих територіях об'єктів всесвітньої спадщини, історично сформованих частинах населених пунктів, внесених до Списку історичних населених місць України». Перш за все це стосується Київської, Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької областей та міста Києва, де знаходиться переважна більшість об'єктів всесвітньої спадщини.

Це був саме той крок, якого в ЮНЕСКО чекали від України з 2009-го, а громадськість безрезультатно вимагала від міністрів попередніх урядів – убезпечити об'єкти Світової спадщини шляхом заборони будівництва поблизу охоронних зон, що є співзвучним з європейськими законами й піднімає міжнародний авторитет України [4].

Втім, боротьба із «забудовниками» нашої Історії не видається аж надто легкою. Є, до того ж, різні способи вирішення питань. Рецепт від громадських активістів, захисників історичного Києва – якнайшвидше оголосити мораторій на будівництво в охоронних зонах і врешті домогтися від влади реальних кроків боротьби із незаконними забудовами в столиці, а в Київській міській державній адміністрації, у той же час, виступають з ініціативою створити новий орган для контролю за махінаціями в будівельній сфері – Громадську раду з питань проблемного будівництва.

Як зазначає І. Нікіфорова, член колегії головної ради Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури, активіст громадської організації «Андріївсько-Пейзажна Ініціатива», у людей іноді складається враження, що всю суть боротьби проти злісних інвесторів чиновники намагаються звести виключно до створення низки контрольних і перевіряючих органів, щоб знати, що ж такого набували компанії та хто підготував для них необхідні дозволи й документи. А чи дійде до реального притягнення винних до адміністративної чи кримінальної відповідальності – невідомо, оскільки цьому ще може завадити сильне будівельне лобі. Для будівельних компаній та окремих власників земельних ділянок у буферних зонах прийняття мораторію є «питанням, подібним до смерті».

На думку журналіста Укрінформу Лани Самохвалової, в «пам'яткоохоронній» галузі нема єдиної корупційної вертикалі, проте заробляють різні відомства. Деколи це одні й ті самі особи з пам'яткоохоронних структур, які вибудовують під себе дозвільну систему або лобіюють створення управління чи департаменту в органах державної влади. Наприклад, у «чорному списку» містозахисного руху найвідомішої ініціативи «Збережи старий Київ» є окрім власне прорабів та забудовників, прізвища чиновників, які докладали рук до занепаду пам'яток, обґрунтовуючи дозвіл на їхнє знесення. Вони, працюючи за правління Януковича у департаменті охорони культурної спадщини Міністерства культури, попросту лобіювали централізоване управління архітектур-

ними пам'ятками, що дозволило забудувувати столицю хаотично та нехтувати збереженням цих пам'яток. І тільки після Революції Гідності тодішньому очільнику Міністерства Є. Ніщуку вдалося розформувати цей департамент, анулювавши таким чином наявну корупційну схему [5].

Заступник міністра культури України Ю. Зубко в інтерв'ю газеті «День» окреслив цю ситуацію наступним чином.

2012 року Міністерству було передано абсолютно неприбутковий йому функції. Тоді ж внесли зміни до Закону України про охорону культурної спадщини, внаслідок чого всі питання зосереджувалися в руках керівників департаменту культурної спадщини, який очолював А. Вінграновський. Повністю було ліквідовано вертикаль структурних підрозділів з охорони культурної спадщини в усіх обласних та міських держадміністраціях. Натомість створили територіальні представництва міністерства, які фактично виконували роль наглядачів і збирачів.

На той час монопольним органом, який видавав містобудівні обґрунтування, був Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень, який до 2012 року очолювала О. Сердюк. Саме цей інститут і видав більшість історико-містобудівних обґрунтувань, що дозволяли незаконні будівництва. Тож, на думку Ю. Зубка, вся та критика не через заміну керівників підприємств, а через те, що було перекрито всі погодження висотних будівництв.

Загалом за останні два роки пам'яткоохоронцям вдалося досягти чимало. Зокрема, на засіданні Київської міської ради 22 січня 2015 року було прийнято рішення про тимчасовий мораторій на будь-яке будівництво поряд із Софією Київською та Києво-Печерською лаврою, на чому наполягали і громадськість, і ЮНЕСКО. Тепер у це важко повірити, але в охоронній зоні Національного заповідника «Софія Київська» за останні роки корумпованими чиновниками було виділено понад 50 ділянок під забудову. Тобто тут могли вирости ще 50 висоток. Частина цих проектів, на жаль, уже реалізовано.

Або згадати резонансну подію щодо обвалу частини огорожувальної стіни на території Національного заповідника «Софія Київська». Виявилось, що будівельні роботи з прокладання теплових мереж до пам'ятки архітектури – брами Заборовського – велися без жодної належним чином затвердженої проектної документації, без погодження з ЮНЕСКО.

За результатами внутрішнього аудиту Мінкультури керівництво Національного заповідника нанесло збитків державному бюджету на 1 млн грн. Зокрема, зі згаданої суми понад 200 тис. грн. підлягають відшкодуванню до бюджету, близько 400 тис. грн. – недоотримані бюджетом фінансові ресурси та ще понад 400 тис. грн. – неефективно використані бюджетні кошти. Також було зафіксовано порушення вимог кількох законів України щодо проведення

ремонтно-реставраційних робіт. Наслідком низки грубих порушень законодавства у пам'яткоохоронній та фінансовій сферах стало звільнення О. Сердюк з посади генерального директора, а матеріали було передано до правоохоронних органів [6].

Питання збереження історичних пам'яток в Україні обговорювалося на 391-й сесії ЮНЕСКО, що проходила в липні 2015 року в німецькому Бонні. Було прийнято резолюцію: незаконні будівлі та надбудовані в обхід закону поверхи на будинках у центрі Києва необхідно знести до рівня сусідніх історичних будівель. До 1 лютого 2016 року Україна має відзвітуватися з цього приводу перед ЮНЕСКО [7].

До слова, Україна на сучасному етапі продовжує активно вибудовувати свої стосунки з цією спеціалізованою установою. Так, 7 жовтня 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про приєднання України до Міжнародного центру вивчення питань збереження та відновлення культурних цінностей», членство в якому набирає чинності для України через тридцять днів після отримання Генеральним директором ЮНЕСКО офіційної заяви України про приєднання. Набуття Україною такого роду членства сприятиме об'єднанню зусиль сторін щодо збереження і відновлення культурних цінностей у світовому масштабі, зокрема шляхом ініціювання, розвитку, надання сприяння та підтримки умов для співробітництва [8].

23 та 24 вересня, двома тижнями раніше, в Національному Києво-Печерському історико-культурному заповіднику за підтримки Міністерства культури України відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародний досвід охорони, збереження та популяризації об'єктів всесвітньої культурної спадщини», присвячена 70-річчю з дня заснування ЮНЕСКО. У роботі конференції взяли участь делегати з 11 країн світу. На заході були присутні: Перший заступник Міністра культури України І. Ліховий, представники Міністерства закордонних справ України, депутатського корпусу та Національної комісії України у справах ЮНЕСКО.

Серед питань, які розглядалися під час наукового форуму, були питання щодо сучасного стану охорони та збереження українських пам'яток, внесених у Список ЮНЕСКО, пріоритетні завдання українських державних та громадських організацій у цьому напрямі, інноваційні технології та їхня роль в охороні й популяризації об'єктів всесвітньої культурної спадщини, а також перспективи поповнення Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО від України [9].

Слід також згадати про урочистості з нагоди відзначення 25-річчя включення об'єкта «Київ: Собор Святої Софії з прилеглими монастирськими спорудами, Києво-Печерська лавра» у Список ЮНЕСКО, які відбулися 11 грудня 2015 року. Присутній на заході І. Ліховий принагідно зазначив, що Софія Київ-

ська і Києво-Печерська лавра нерозривно пов'язані з історичною величчю України. Ці пам'ятки мають глибокий об'єднувчий і гуманістичний потенціал для країни. А визнання українських об'єктів всесвітньою спадщиною ЮНЕСКО не тільки відкрило сторінку активної участі вітчизняних науковців у діяльності щодо збереження культурної спадщини, а й підкреслило значущість українського культурного надбання для цілого світу [10].

Але, повертаючись до теми про нові й старі загрози національним пам'яткам культури, неможливо обійти увагою критичні роздуми мистецтвознавця, члена НСХУ, дійсного члена Нью-Йоркської академії наук М. Дегтярьова, якими він нещодавно поділився з читачами на сторінках тижневика «Слово Просвіти». Зокрема, автор намагався проаналізувати ситуацію, що склалася в Києво-Печерському історико-культурному заповіднику на території Нижньої лаври – Ближні й Дальні печери. Наразі ці об'єкти орендує духівництво УПЦ МП. Територія ж Верхньої лаври поки що перебуває у підпорядкуванні дирекції державного заповідника.

Згідно з українським законодавством про охорону пам'яток, будь-які будівельні заходи в заповіднику мають бути спрямовані на збереження історико-архітектурного середовища, створеного упродовж століть. Тобто разом із проведенням необхідних ремонтно-реставраційних робіт тут допустимі ремонт і реконструкція інженерних мереж, дренажної системи, протиаварійні й протизсувні роботи тощо. Але не спорудження нових будівель, адже архітектурний комплекс лаври входить до Списку об'єктів ЮНЕСКО.

Нині територія Нижньої лаври, на порушення вітчизняного охоронного законодавства і вимог ЮНЕСКО, перетворилася на справжній будівельний полігон. Для здійснення будівельно-монтажних робіт у деяких місцях кріпосних мурів Нижньої лаври пробивали отвори для в'їзду самоскидів, бетономішалок, бульдозерів, автокранів, що стрясало лаврські пагорби. У результаті – руйнація окремих ділянок підпірних мурів Верхньої лаври.

Крім того, нові чужорідні об'єкти дисонують з естетичним сприйняттям навколишнього середовища, що не сприяє збереженню автентичного вигляду об'єкта. Адже на місці знесених історичних будівель Нижньої лаври звели нові, причому чомусь у «кітчевих» формах, що контрастує зі стилістичними особливостями історичної монастирської забудови.

Традиційне планування монастиря на окремих ділянках у процесі нового будівництва безцеремонно і необґрунтовано порушується. Наприклад, на колишньому Гостиному дворі лаври замість низки знесених готельних корпусів, що простягалися в бік дніпрового берега й таким чином виконували роль своєрідних протизсувних контрфорсів, було зведено своєрідне «котеджне містечко» з нових будинків – келійних корпусів підвищеної комфортності, а

також адміністративних корпусів, готелів, гаражів, льохів тощо. Їхні продовжні осі чомусь перпендикулярні стосовно старовинних будівель, що подекуди ще залишилися. Відчуття неприємного подиву викликають і «диснейлендівсько-голлівудські» архітектурні форми споруд на Гостинному дворі, а також стихійна автостоянка автомобілів.

На жаль, багато безцінних архітектурних пам'яток у Нижній лаврі зовсім не реставрують, а протиправно піддають перебудовам, добудовам, переплануванням, унаслідок чого їхній первісний автентичний вигляд змінюється до невпізнання. Унаслідок такої варварської реконструкції невіправно знівечено чудовий зразок епохи класицизму – будинок начальника Ближніх печер, зведений на початку ХІХ ст. за проектом гетьманського архітектора О. Яновського.

Як зауважує М. Дегтярьов, непомірні бізнесові інтереси духівництва призвели до того, що старовинні келійні корпуси у Нижній лаврі тепер надбудовано незграбними мансардними поверхами.

Останніми роками на території Нижньої лаври знищено низку зразків архітектури малих форм, зокрема, ківорії над колодязями св. Антонія та св. Феодосія на Дальніх печерах – чудові твори чавунного художнього литва кінця ХІХ ст. Дивує і те, що сталося поблизу церкви Різдва Богородиці (Дальні печери), на розташованому довкола храму старовинному некрополі. Тут вражає безцеремонне перепланування некрополя й заміна автентичних надгробків на уніфіковані. Якщо ж поглянути на інтер'єр церкви Різдва Богородиці, одразу бачиш порушення щодо самої цієї споруди: фрагменти розписів епохи українського бароко, які тут були, збили зі стін й замінили сучасними композиціями «новомосковського» стилю.

Ще один аспект діяльності монастирського духівництва, що загрожує збереженню архітектурного ансамблю лаври, – бурхлива господарська діяльність, яка завдає шкоди історичному середовищу. Наприклад, на окремих ділянках Нижньої лаври, безпосередньо над печерними комплексами, влаштовують овочеві городи, які рясно поливаються. І це тоді, коли в печерах постійно відбуваються обвали й досі не розроблено способів їхнього повноцінного відновлення! За колишніх часів сади й городи ченці влаштовували за межами монастиря.

Мистецтвознавець вважає, що складна правова колізія щодо лаври й багатьох інших пам'яток нашої національної культури виникла через протиріччя в президентських указах і урядових постановах, ухвалених за роки української незалежності. Так, багато пам'яток сакральної архітектури потрапили в користування духівництва різних конфесій згідно з Указом президента Л. Кучми від 21 березня 2002 року «Про повернення у власність

церковних общин нерухомості, відібраної за радянських часів». Цим документом, по суті, завдання збереження й реставрації пам'яток перекладалося на плечі релігійних общин.

Водночас, протягом багатьох років керівництво монастиря, що знаходиться на території Нижньої лаври, на жаль, не вважало за потрібне узгоджувати з фахівцями державного заповідника проектно-кошторисну документацію щодо об'єктів, які реставруються й реконструюються, та нового будівництва, й усіяко ускладнювало доступ до цих об'єктів. Дирекція заповідника не отримувала звітів про археологічні дослідження, які обов'язково мали передувати будівельним заходам. Не повідомлялося, чи проводилися вони взагалі і якщо так, то де зберігаються археологічні знахідки.

Останнім часом за ініціативи УТОПК (Українського товариства охорони пам'яток історії і культури) наукова громадськість Києва провела кілька круглих столів щодо інтенсивного процесу руйнації печер на схилах Нижньої лаври, який посилюється у зв'язку з будівництвом тут нових споруд на свайних фундаментах. Однак злочинне будівництво на схилах Дніпра триває, руйнуючи лаврський архітектурний ансамбль і, зокрема, таку унікальну київську реліквію, як знамениті печери на Печерських пагорбах.

На думку М. Дегтярьова, держава має повністю повернути у своє розпорядження архітектурний комплекс, узявши на себе всі витрати на його збереження. А лаврське духівництво має задовольнитися тим, що в їхньому користуванні залишаться Китаївська та Голосіївська пустині, де навколо них, на ділянках, що історично лаврі не належали, вже замість вирубаних зелених насаджень протиправно побудовано різні «фантастичні» споруди «новомосковського» стилю [11].

Невтішна ситуація з об'єктами Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО й у Львові, де постійно виникають скандали навколо незаконного будівництва не тільки в буферній зоні, а й на території самої пам'ятки – ансамблю історичного центру Львова. Тут, на 150-ти гектарах, розташовано десятки пам'яток, сотні об'єктів. І на цій території зараз немає єдиного господаря, який би міг контролювати збереження культурної спадщини. Юридично ним є лише Міністерство культури. А це – чиновники, які перебувають у Києві. Місцеві органи мають повідомляти центральні про порушення, а ті – реагувати. Така реакція затягується деколи на місяці. Сам процес неконтрольований. Будь-хто може знести пам'ятку чи перебудувати. Як наслідок – руйнуються старі кам'яниці, забудується майже кожний квадратний метр землі [12].

Львів і Київ уже отримували попередження Комітету збереження Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО про виключення їх зі списку. І це може статися, якщо не припинити цю злочинну діяльність. Та як запровадити міжнародний кон-

троль над Херсонесом Таврійським в окупованому Криму, де внаслідок мілітаризації території існує небезпека знищення безцінних культурних шарів, а також залишків міської забудови пам'ятки? Питання залишається відкритим [13].

Звісно, не кращий стан справ з пам'ятками, які не захищені міжнародним імунітетом. Так, в Ірпіні, що на Київщині, в ніч з 20 на 21 липня було зруйновано будинок, в якому у післявоєнні роки проживав класик української літератури, поет М. Рильський і де написано багато його творів. Цей будинок – визначна пам'ятка, внесена до реєстру пам'яток культури. Сад, посаджений поетом, та будинок, в якому творилась історія сьогодення, заслуговували на статус меморіальної садиби-музею.

Викликає подив, що це сталося в ювілейний рік, рік 120-річчя від дня народження М. Рильського. Але нинішній власник вирішив знести будинок, незважаючи на те, що чиновники з Департаменту культури міста Ірпеня попереджали його про внесення садиби до реєстру культурних пам'яток. Відповідно, без згоди профільного департаменту проводити переобладнання будинку або зносити його заборонено. Є. Антонюк, начальник Департаменту культури, національностей та релігій Ірпінської міськради, зазначає, що управління культури подало заяву в міліцію і клопотання в прокуратуру [14; 15].

А жителі старовинного міста Любомль на Волині стали свідками ще однієї втрати – знищення пам'ятки історії – будинку, де народилась відома акторка театру і кіно Н. Ужвій. Після 1945 року будинок перейшов у приватну власність жителів міста, які не мали стосунку до родини Ужвій. У січні 2013 року помер його останній власник. Тоді ж Любомльський краєзнавчий музей звернувся до райдержадміністрації з проханням викупити будинок у спадкоємців і створити там музей актриси. На рівні заступника райдержадміністрації було домовлено, що адміністрація викупує будинок у спадкоємців і в подальшому там буде створено музей Н. Ужвій. Минув рік із того часу. Спадкоємці не змогли довше чекати, коли влада викупить будинок і продали іншому власнику. Будинок і територія садиби є пам'яткою історії місцевого значення, охороняється державою. Свого часу Львівський інститут «Укрзахідпроектреставрація» розробив охоронну зону пам'ятки. За охорону і збереження пам'яток на території міста Любомль несе відповідальність голова міської ради. Тож залишається загадкою, як мер міста дозволив приватизувати територію і сам будинок [16].

У Луцьку громада на чолі з краєзнавцями вирішила звернутися з листом на ім'я голови міськради Луцька та Волинської обласної адміністрації щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності чиновників обласного управління культури і міського відділу охорони культурної спадщини за бездіяльність у вирішенні питання збереження культурної пам'ятки – підземелля, яке датується XVII століттям. Про це на засіданні представників громади та краєзнавців спі-

льно з постійною комісією міськради Луцька з міжнародного співробітництва, інформаційної політики, молоді, спорту та туризму з питань збереження та розвитку історичного середовища міста розповів краєзнавець І. Левчук. Ще три роки тому громаді й краєзнавцям вдалося зупинити будівництво на місці цього підземелля, але пам'ятка потребує сьогодні консервації і реставрації [17].

В Ізяславі на Хмельниччині громадські волонтери самотужки рятують князівський храм-усипальницю – пам'ятку, внесену до Державного реєстру національного культурного надбання і до переліку пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації. Акцію «Толока на фарі» організували небайдужі учасники, які намагаються щотижня збиратися біля костелу святого Івана Хрестителя XVI-XVII століть і виносять з нього сміття. Акція безперервно триває з весни 2015-го. Таким чином активісти намагаються врятувати найдавнішу зі збережених християнських святинь рідного міста, яку не тільки занедбали за часів СРСР, але й перетворили на звалище сміття вже в незалежній Україні [18].

А от старовинний маєток князів Грохольських, що в околицях Вінниці (Вороновиця), буде реконструйовано завдяки європейській програмі «Підтримка економічного розвитку громадськості». Гроші на проект – 300000 EUR – виділив цього року Євросоюз, де помітили вінницьку пам'ятку архітектури. Проект з оновлення розраховано на два роки. Надзавдання реконструкції – підвищити туристичний потенціал регіону, додавши до списку славетних місцевих пам'яток ще і палац XVIII століття [19].

В Україні безліч пам'яток, що вражають красою та фантазійністю архітектурних форм. Зазвичай, такі місця відомі серед туристів. Однак незалежний інформаційний ресурс «Соцпортал» вирішив оприлюднити свій список історичних об'єктів, назви яких, так би мовити, не на слуху. З тієї причини, що стан цих пам'яток можна описати як «близький до повної руйнації». Перелік включає 10 архітектурних див: Невицький замок, Закарпатська область; Маєток цукровара Нафтана Когана, Вінниччина; Тараканівський форт, Рівненщина; Успенський собор, Чернівецька область; Петровський кадетський корпус, Полтавщина; Замок Сент-Міклош, Закарпаття; Палац графа Ксіддо, Вінниччина; Палац Даховських, Черкащина; Дубенський замок, Рівненщина; Червоногородський замок, Тернопільщина [20].

У рамках програми Східного партнерства та за підтримки Європейського Союзу в Україні стартує Міжнародний проект з ревіталізації культурної спадщини CHOICE. Про це у вересні 2015 року оголосили: Асоціація агенцій місцевої демократії ALDA (Франція) спільно з Центром культурного менеджменту (Україна, Львів), Міжнародним консорціумом «ЄвроБеларусь», ICOM-

Молдова, Millenium Foundation (Вірменія) і ГО «Центр соціальних інновацій» (Білорусь).

Англomовна абрeвіaтyрa CHOICE – «Cultural Heritage: Opportunity for Improving Civic Engagement» («Кyльтyрнa спaдщинa: мoжливiсть грoмaдськoї дiї») – прeдстaвляє сoбoю пaртнepськy прoгрaмy, рoзрaхoвaнy нa двa рoки. Її зaпoчaткoвaнo з мeтoю oхoрoни і пeрeoсмислeння кyльтyрнoї спaдщини, пoсилення пoтeнциaлy грoмaдськиx oргaнiзaцiй y сфeрi кyльтyри. Прoєкт бyдe здiйснювaтися в Укрaїнi, Бiлoрyсi, Мoлдoвi тa Вiрмeнiї. Кoнсyлтaцiйнy, iнфoрмaцiйнy пiдтримкy yчaсникaм в Укрaїнi нaдaвaтимe Цeнтр кyльтyрнoгo мeнeджмeнтy, який тaкoж бyдe прoвoдити мoнiтoринг прoєктy.

Иніціатори прoєктy пiдтримyють iннoвaцiйнi пiдхoди і вiдпoвiднi iнiцiaтиви грoмaдян, якi включaють спaдщинy в сyчaснe кyльтyрнe життя укрaїнськoгo сyспiльствa. CHOICE рoзглядaє кyльтyрнy спaдщинy як рeсyрс для рoзвиткy і змiцнeння сyчaснoї укрaїнськoї iдeнтичнoстi тa єврoпeйськoгo цивiлiзaцiйнoгo вибoрy Укрaїни. Сaмe тoмy тaкi мiжнaрoднi прoєкти є дyжe вaжливими y нaшi чaси [21].

Примітно, що в поточному році Національний заповідник «Замки Тернопілля» здобув перемогу в конкурсі Посольського фонду США збереження культурної спадщини (AFSP) на отримання гранту для здійснення реставрації Дзеркальної зали палацу та підпірної стіни Вишнівецького замку XVI ст. Відповідну Грантову угоду було підписано 12 листопада.

Метoю Фoндy є вивaг пoвaги США дo кyльтyри iншиx крaїн тa дoпoмoгa y збeрeжeннi кyльтyрнoї спaдщини. Зa рoки свoгo iснyвaння Фoнд нaдaв фiнaнcoвy дoпoмoгy бiльш як 800 прoєктaм iз пoнaд 100 крaїн свiтy. Цiкaвo, щo цe нe пeршиЙ укрaїнський прoєкт, який пiдтримaв Фoнд. Тaк, y 2011 рoцi грaнт нa рeстaврaцiю мoзaїк XII стoрiччя oтримaв Нaцioнaльний зaпoвiдник «Сoфiя Київськa»; 2013-гo – Мyзeй «Дрoгoбиччинa», для збeрeжeння фрeсoк дeрeв'янoї цeркви свaтoгo Юрa, XV ст.; 2014 рoкy – Нaцioнaльний зaпoвiдник «Хoртиця», нa вiдтвoрeння двoх стaрoвинних кoзaцьких сyдeн XVII тa XIX ст. тoщo [22; 23; 24].

Цьoгo рoкy Упрaвлiнням мyзeйнoї спрaви і кyльтyрних цiннoстeй Мiнiстeрствa кyльтyри Укрaїни рoзпoчaтo нoвий нaпрям рoбoти – плaтфoрмy для дiскyсiй прo кyльтyрнy спaдщинy. Прoєкт пoкликаний пoкрaщити кoмyнiкaцiю мiж yсiмa yчaсникaми мyзeйнoї спрaви Укрaїни, прoфeсiйнoю спiльнoтoю, грoмaдoю. Aджe стрaтeгiї рoзвиткy кyльтyри в Укрaїнi трaдицiйнo визнaчaються oбмeжeним кoлoм пoсaдoвцiв тa експeртiв. Вiдсyтнiсть дiєвих мeхaнiзмiв зaлyчeння, кooрдинaцiї, взaємoрoзyмiння тa взaємoдiї yсiх рeальних тa пoтeнцийних yчaсникiв і «стeйкхoлдeрiв» кyльтyрних прoцeсiв пpизвoдить дo oднoбoкoгo трaктyвaння гaлyзi кyльтyри. Рeзyльтaтoм тaкoгo «кaбiнeтнoгo» пiдхoдy є слaб-

кість впровадження, неефективність та інертність сприйняття подібних розробок [25].

Активізація живої дискусії має стати поштовхом для формулювання нових принципів та позицій, що стануть основою для подальшої розробки відповідних проектів. Розпочалася серія таких зустрічей з події, присвяченої збереженню культурної спадщини. У рамках запропонованого заходу 9 жовтня за участі громадських активістів, музейників та дослідників історичної спадщини міста з доповіддю на тему «Досвід США у збереженні культурної спадщини» виступила канд. іст. наук, керівник сектору історико-бібліографічних досліджень Інституту «УкрНДІпроектреставрація» К. Гончарова.

За її словами, в Сполучених Штатах Америки люди більш активні, а законодавство менш регульоване. Тут і влада, і професійна спільнота дуже серйозно ставляться до аргументації щодо необхідності збереження історичних надбань. При цьому зобов'язати до охорони культурної спадщини у США не можуть. Кращим методом місцева влада вважає заохочення, а головною метою більшості проектів є задоволення потреб громади у її культурних інтересах.

Сполучені Штати включають 50 абсолютно різних адміністративно-політичних одиниць, що мають свою систему органів влади та управління. Однак, не зважаючи на політичну дискретність, позиція федерального уряду щодо збереження історичного середовища в Америці єдина. Про це свідчить постанова Конгресу щодо збереження природного середовища (National Environment Preservation Act), в якій сказано: «Конгрес усвідомлює, що кожна особа має насолоджуватись здоровим довкіллям та що кожна особа має відповідальність робити внесок у збереження та покращення довкілля».

Активна боротьба міської громади за збереження культурної спадщини в Америці почалася не так давно, у 1978 році. Одним із прецедентів став яскравий процес, що стосувався Grand Central Terminal у Нью-Йорку, коли залізнична компанія, що володіла спорудою, вирішила її продати. Новий девелопер планував побудувати на цьому місці офісний центр, на абсолютно законних підставах. Але громада таку ідею не сприйняла і розпочала протест. Люди були настільки активні, що навіть подали до суду і з другого разу виграли судовий процес. Споруда була визнана надбанням громади і власник будівлі був позбавлений, здавалось би, повного права розпоряджатися майном.

Це означає, що всі проекти з реабілітації та збереження культурної спадщини робляться не для пам'яті, а для громади. Адже люди – це такий самий ресурс, як історична пам'ять та культурне надбання. Вони є невідновлюваним ресурсом у своїй пам'яті, своєму надзвичайно цінному життєвому досвіді.

К. Гончарова відмітила, що залучення громади в Америці є обов'язковим у процесі прийняття будь-якого рішення. Наприклад, Департамент внутрішніх

справ, який опікується пам'ятками національного значення, в одному зі своїх документів зазначає, що тривала та динамічна розмова з громадськістю на багатьох рівнях посилює відданість як самого Департаменту, так і громадськості до збереження ресурсів спадщини, а також зміцнює розуміння громадськістю повноти значення цих ресурсів та їх відносності до сучасності.

При цьому структура взаємодії з громадськістю в штатах докорінно відрізняється від того, що ми бачимо в Україні – у нас надто зарегульоване законодавство, дуже багато нормативних актів, людина не відчуває себе осередком якоїсь дії, вона відчуває себе, скоріше, як споживач. У США навпаки, люди дуже активні, попри те, що їх ніхто ні до чого не зобов'язує. Звісно, є обов'язки, але вас не можуть примусити, а лише спонукати і заохочувати, – зазначає науковець.

Не практикується в штатах і нав'язування громаді рішень «зверху». Вважається, що уряд – це і є громада. Люди є джерелом рішень, однак рішення ці мають бути обґрунтовані.

Американці чітко розуміють, що якщо зневажливо ставитися до надбання останніх двох століть, нічого не залишиться. Вони не можуть цього допустити. Цікавим прикладом збереження культурної та історичної спадщини є так званий закон «50 років». Якщо споруді більше 50 років, вона автоматично може бути визначена як пам'ятка за відповідним поданням громади.

Велику увагу приділяють дослідженням та освітнім програмам щодо залучення громадськості. Зокрема, в одному з таких досліджень було виявлено, що чим менше, старіше і різноманітніше середовище, тим воно економічно привабливіше. Тобто на територіях на кшталт нашого Подолу більша концентрація бізнесу на квадратний метр, що робить це середовище більш прибутковими.

Унікальністю співпраці з громадою у США є приватно-державне партнерство. Переважна більшість проектів реставрації в США виконуються через приватне інвестування. Такий підхід зумовлено системою заохочень, а також нівелюванням системи примусу. А найкращим способом збереження історичного будинку в Америці вважають його використання. Особливо важливим поштовхом для приватизації пам'яток є зв'язок заходів з реставрації з тенденціями ринку нерухомості [26].

На приватизацію культурних пам'яток – це добре чи погано – має свій погляд голова Всеукраїнської асоціації музеїв, заслужений працівник культури України С. Кролевець.

На його думку, список об'єктів, які не підлягають приватизації, є корумпованою вигадкою чиновників: «Цей перелік – пережиток посттоталітарного суспільства. Не розумію, чому пам'ятка культурної

спадщини не може бути в приватних руках. Я не закликаю до приватизації замків чи унікальних пам'яток, таких як Софія або Лавра. Візьмімо для прикладу Будинок з химерами архітектора Городецького. Уявімо, що не було революції і Городецький не полишив Україну в 1920 році. А це означає, що власник не виїхав. Якби цей будинок оголосили пам'яткою, його ж не вилучали б у власників, і він залишився би приватним. Просто наклали б певні обмеження щодо дій стосовно нього. Нам необхідно діяти так, як це прийнято у цивілізованих європейських країнах».

Він також навів приклад Таллінна, де в центрі міста є деякі приватні будинки – пам'ятки архітектури. Їхні власники живуть у цих будинках, а іноді частину приміщення здають в оренду. Якщо в будинку є якийсь об'єкт збереження, наприклад старовинний камін, державний орган перевіряє, наскільки добре його бережуть. Попри те, що будинок приватний, власник не має права руйнувати камін. Раз на десять років йому виділяють кошти і проводять регламентні ремонтні роботи.

Це в Європі поширена практика. Якщо приватна власність визнана культурною пам'яткою, то власник без дозволу не може навіть вікна поміняти. Він має звернутися в пам'яткоохоронну інспекцію, подати креслення й узгодити зміни. У деяких країнах він сам це робить, а в деяких, як, наприклад, країни Прибалтики, держава виділяє власникам кошти на ремонт і реставрацію приватних пам'яток культури.

Торік Голова Всеукраїнської асоціації музеїв С. Кролевець побував у Вільнюсі (Литва), цікавився, як там зберігають пам'ятки культури. Різниця йому здалася очевидною, адже в Європі й думки такої з'явитися не може, щоб побудувати хмарочос в історичному центрі. «А у нас ці ідеї не лише з'являються, а й матеріалізуються з допомогою людей, які працюють у пам'яткоохоронних структурах. Я навіть можу назвати прізвища цих людей, та й називав, коли працював у заповіднику. Вони є руйнівниками Києва, їхні імена відомі і журналістам, і органам... Я колись почув геніальну фразу і тепер її повторю: «Те, як виглядає наше місто ззовні, є свідченням його страшної корумпованості». І якщо ми не переможемо цю гідру, то перспективи наші невтішні», – зазначає С. Кролевець [27].

В Україні планують впровадити європейську систему збереження пам'яток. Про це на засіданні Уряду, 7 жовтня, заявив Віце-прем'єр-міністр – Міністр культури В. А. Кириленко під час презентації Концепції реформи у сфері нерухомої культурної спадщини.

В українському законодавстві існує закон «Про охорону культурної спадщини», який діє вже 15 років. Включно до 2013 року до нього вносилося десятки змін, в результаті чого цей документ став дуже непрозорим, оскільки

допускає можливість різних тлумачень в інтересах забудовників і окремих корпорацій. Латати старий закон, на погляд керівництва Міністерства, не має сенсу, тому до уваги громадськості пропонується абсолютно новий закон «Про збереження нерухомої культурної спадщини». Як наголосив Міністр, це є не остаточна, а базова Концепція.

Зокрема, вона передбачає децентралізацію, дерегуляцію, прозорість адміністрування, запровадження норм прямої дії у сфері нерухомої культурної спадщини, а також посилення адміністративної та кримінальної відповідальності за пошкодження та руйнування пам'яток.

Концепцією також обумовлено скасування 70% різних видів дозволів і погоджень, спрощення і децентралізацію процедур внесення об'єктів у Державний реєстр нерухомих пам'яток, створення електронного Реєстру усіх пам'яток в Україні, який буде загальнодоступним для всіх охочих.

Пропонується запровадити відкритий моніторинг розгляду звернень щодо надання дозволів та адмінпослуг. Зараз забезпечити відкритість практично неможливо, оскільки заявники подають стоси паперів. Здійснити перевірку, чи розглядається заява із дотриманням усіх відповідних процедур, можна, але за присутності заявника. Тобто весь підхід до розгляду звернень запропоновано зробити прозорим, у тому числі завдяки електронізації цих послуг.

Даним документом також передбачено передачу на місцевий рівень усіх повноважень щодо видачі приписів, розпоряджень, дозволів, надання адміністративних послуг, пов'язаних із охороною усіх категорій пам'яток, окрім тих, що відносяться до об'єктів ЮНЕСКО, державних історико-культурних заповідників та охоронних археологічних територій, одночасно запровадивши ефективну систему контролю за діями і рішеннями місцевих органів влади.

В. А. Кириленко зазначив, що уніфікованої системи охорони культурної спадщини по всій Україні наразі немає. Якщо ми передамо більшу частину повноважень на місця, то маємо отримати можливість контролювати рішення місцевих органів виконавчої влади, аби пам'ятки не постраждали від такої децентралізації.

Передбачається також посилити адміністративну і кримінальну відповідальність за порушення пам'яткоохоронного законодавства та створити на законодавчому рівні ефективні інструменти для негайного припинення виявлених порушень.

Крім того, Концепцією пропонується заборонити Законом розміщення реклами на пам'ятках об'єктів ЮНЕСКО та державних історико-культурних заповідників, а також законодавчо обмежити розміщення реклами в буферних

зонах об'єктів ЮНЕСКО, на інших пам'ятках, в межах їх територій, в зонах охорони, в історичних ареалах населених місць.

«У будь-якій європейській столиці розміщення візуальної реклами в історичних зонах чітко регламентоване. Ми вважаємо, що потрібно йти не шляхом погодження кожної окремої реклами чи вивіски, як це передбачено законодавством зараз, проте не виконується, а шляхом чіткого встановлення законодавчої норми: пам'ятка ЮНЕСКО – реклама заборонена, пам'ятка в історичному ареалі – реклама на погодження, місцева пам'ятка – визначає місцева громада», – відзначив Віце-прем'єр-міністр – Міністр культури.

Передбачається, що пакет законодавчих ініціатив, що містить проект нового закону «Про збереження нерухомої культурної спадщини» разом зі змінами до Земельного кодексу України та п'яти законів України, буде внесено на розгляд Уряду в грудні цього року [28; 29; 30].

У справжній професійній діяльності не буває антагонізму. Міністерство культури відкрите до співпраці з усіма зацікавленими фахівцями. На цьому ґрунтується позиція Міністра, який розпочав реформу пам'яткоохоронної сфери і, за його словами, має твердий намір цю реформу втілити в життя.

А тим часом, анонсована реформа спричинила появу в Інтернеті публікацій, пронизаних повним несприйняттям без винятку всього, що запропонували В. А. Кириленко і деякі пам'яткоохоронці. Нижче наведено деякі з цих критичних зауважень.

У статті «Авгієві стайні Мінкульту, або Кому заважає культурна спадщина?» від 11 жовтня наводяться думки автора, Т. Бобровського, з приводу передання на місцевий рівень повноваження щодо видачі приписів, розпоряджень тощо, пов'язаних із охороною усіх категорій пам'яток, окрім об'єктів ЮНЕСКО, державних історико-культурних заповідників, охоронюваних археологічних територій.

Дотепер охорона культурної спадщини в Україні базувалась на розподілі повноважень між центральним і місцевими органами управління. Центральний орган (наразі Міністерство культури) опікується пам'ятками національного значення, а обласні – місцевого. «Об'єкти ЮНЕСКО», про які йдеться у доповіді, – це пам'ятки, включені до Списку об'єктів всесвітньої спадщини. Вони, зрозуміло, мають також загальнодержавне значення. Таких в Україні дотепер нараховується всього 7, включно з Херсонесом, який перебуває на окупованій території. Національних пам'яток, внесених до Державного реєстру, набагато більше – близько 900, з яких лише 150 входять до складу 50 державних історико-культурних заповідників.

Тобто, лишаючи за собою самі тільки об'єкти всесвітнього значення та пам'ятки, що входять до складу державних заповідників, Мінкульт

«позбавляється» щонайменше семи сотень інших пам'яток національного значення, перекладаючи відповідальність за їх долю на місцеві органи. Зокрема, Міністерство відмовляється на користь місцевих громад від замків в Ужгороді та Мукачевому, від одного з найдавніших храмів на теренах України – київської церкви святого Михайла XI ст. у Видубицькому монастирі, від руїн античного міста Ольвія, Білгород-Дністровської фортеці, Бакотського печерного монастиря, численних архітектурних шедеврів в історичних центрах Києва, Одеси, Чернівців тощо. І це лише мала частка того, що втратить особливий статус, якщо буде реалізовано нову ініціативу Мінкульту [31].

Нищівну критику нової Концепції оприлюднив на порталі «Музейний простір» М. Левада в статті «Діагноз: дерегуляція» від 16 жовтня: «Хто має сумнів у тому, що система охорони пам'яток планомірно деградує з 1991 року і вже перетворилася на корумповану, незграбну структуру, яка вочевидь нездатна захистити жодну пам'ятку? Питання реформування державного ставлення до культурної спадщини очевидне, але те, що сама держава сьогодні запропонувала суспільству, справляє враження чергової спроби зробити щось нічого не роблячи».

Далі автор детально зупиняється на основних тезах Концепції, надаючи ґрунтовну оцінку кожній з них. Зокрема, щодо ідеї децентралізації: «...окремих органів охорони на рівні області та нижче закон взагалі не передбачає. Тобто кожна обласна адміністрація сама визначає в який спосіб здійснювати свої повноваження щодо пам'яток. Це може бути якийсь чиновник, який безпосередньо працює у цій адміністрації, а може бути, наприклад, сектор у складі обласного управління комунального господарства. Пропонуючи ідею децентралізації органів охорони, Міністр повинен був чітко розуміти яка ситуація існує на сьогодні та що він пропонує побудувати. Якщо йдеться про ще більшу „децентралізацію“, то може виникнути реальний ризик повного знищення охорони пам'яток як функції держави».

Ще більш проблемною, на погляд М. Левади, є теза про дерегуляцію пам'яткоохоронної системи: «Треба зазначити, що ця модна зараз тема виникла поза межами Мінкультури на хвилі розмов про поліпшення умов господарської діяльності. Чому Мінкультури відразу чітко не заявило, що обмеження та заборони пам'яткоохоронної галузі в жодній цивілізованій країні не розглядаються у контексті дерегуляції господарської діяльності... можливо, це пов'язано з якимись прихованими „інтересами“, зокрема горезвісних забудовників. Бо дерегуляцією всюди вважають зменшення державного контролю, але зменшення державного контролю щодо охорони пам'яток, це втрата пам'яток, а ніяк не покращення стану їх збереження».

Останні три тези Концепції – прозорість адміністрування, запровадження норм прямої дії та посилення відповідальності за пошкодження та руйнацію пам'яток особливих заперечень не викликали. Але, заявляючи про прозорість адміністрування, варто було би згадати чому в Міністерстві до сьогодні немає списків національних пам'яток, які потребують реставрації та не визначено першочерговість у виділенні на це коштів.

Найбільшою небезпекою запропонованої Концепції автор вважає те, що її спрямовано виключно на дозвільну документацію. Але за часи незалежності практично зникли такі форми охорони пам'яток, як виявлення та облік; моніторинг; приписи, заборони, вилучення, дослідження, реставрація і багато чого іншого. А основною формою стала система погоджень, яка взагалі не є формою охорони, а лише одним з інструментів. Отже усі ці дозволи та погодження проєктів чи відводів і є, на жаль, основою концепції, заявленої Міністром як принципово новий підхід до пам'яткоохоронної справи. Наразі невідомо, як автори Концепції уявляють собі реальну роботу по такому новому законодавству. Зокрема, по задекларованій передачі максимальної кількості прав на місця. У цивілізованих країнах за кожним низовим працівником-пам'яткоохоронцем закріплено певну кількість пам'яток, за яку він персонально відповідає. Для цього зроблено відповідні форми, які заповнюються під час огляду. Ще передбачено фото- або відео-фіксацію, та, що для нас зовсім немислимо, компенсацію витрат на проїзд до пам'яток та за певну роботу.

Натомість у нас існує, приміром, одна область, де на обліку перебуває 4700 пам'яток. А у складі пам'яткоохоронного «органу» там працює лише дві особи. Їм платять тільки невелику зарплату. Витрат на відрядження, спорядження, канцелярію ніколи не було і не передбачено в майбутньому. Така система не може ефективно працювати, хай за будь-якої моделі розподілу повноважень. Більше того, у значній кількості регіонів навіть укладені на пам'ятки охоронні договори ніколи не перевірялися.

Ще одна дивна позиція – сприймати об'єкти, включені до Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, як окрему категорію пам'яток. Насправді категорії інші – пам'ятки національного та місцевого значення. Список ЮНЕСКО лише певною мірою свідчить про цивілізованість або престиж, але є дуже показовим з точки зору загального стану охорони пам'яток у кожній конкретній країні.

Україну наразі представлено 7 об'єктами, причому не всі з них належать до компетенції Мінкультури. До прикладу, Росія має 26 об'єктів, а Франція – 41. Тож автора цікавить, чому Мінкультури планує зберегти за собою лише контроль за об'єктами ЮНЕСКО та національними заповідниками? Адже тоді будь-який обласний орган охорони матиме в разі більше пам'яток та повнова-

жень, ніж центральний орган, який перетвориться на щось, вочевидь, штучне та непотрібне.

Взагалі, усі останні розмови про включення до закону окремих норм стосовно пам'яток ЮНЕСКО вбачаються суцільним непорозумінням. Чинovníки ЮНЕСКО неодноразово наголошували, що наше пам'яткоохоронне законодавство недосконале та недостатнє, через що страждають і пам'ятки ЮНЕСКО. Але замість того, щоб виправити закон стосовно усіх пам'яток, ми запроваджуємо статті, які підсилять захист лише кількох об'єктів. Якщо такий підхід вважається принципово новим, то слід згадати, що подібне було вже у Радянському Союзі, де існували спеціальні місця для відвідування іноземцями. Це вважалося *показухою* та було одним з типових проявів радянської пропаганди [32].

Говорячи про першу реакцію експертів та соцмереж, можна також навести більш позитивні відгуки. Приміром, на переконання народного депутата України, голови руху «Збережемо старий Київ» І. Луценка, який є не лише теоретиком, а й практиком містозахисного руху, це величезний крок уперед. Адже ми зараз маємо законодавство, яке у частині захисту пам'яток державні органи просто відмовляються застосовувати, а в частині дозволів на будівництво та розміщення реклами існує маса підзаконних актів, котрі діють на руку нечесним чиновникам та бізнесменам. Потрібно вивести максимум норм на рівень закону. Утім, про реальну реформу говорити зарано, вважає він. Поки що – лише початок дискусії.

Напевно, мають рацію і ті експерти, які побоюються, що передача дозвільної системи вниз може просто перенести центри корупції. А тоді, чи вистачить у Мінкультури сил для контролю?

І, нарешті, більшість коментуючих в соцмережах переконані, що головним пам'яткоохоронним імпульсом могла б стати умова, якби хтось з відповідальних осіб сів за видачу дозволів та погоджень. Тоді й суспільство, і забудовники зрозуміли б, що держава не жартує [33].

Слід гадати, що у нас фактично так і не склалося дієвої системи охорони культурної спадщини. Отже, тут необхідні реформаторські заходи з урахуванням міжнародного досвіду.

Очевидно, що законодавча база потребує подальшого вдосконалення. І надалі при підготовці правових актів повинна бути чітко визначена пріоритетність вимог охорони культурної спадщини над містобудівною діяльністю.

Необхідно розвивати міжнародне співробітництво у сфері збереження та актуалізації культурної спадщини як на державному, так і на громадському рівнях. Великі перспективи має співпраця з такими міжнародними організаціями, як Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць

(ICOMOS), Всеєвропейська федерація зі збереження культурної спадщини Europa Nostra, Європейський музейний форум (European Museum Forum – EMF), Мережа музейних організацій (Network of Museum Organisations – NEMO) та ін. Пріоритетним завданням нашої культурної політики у найближчі роки має стати збільшення української частини Списку світової спадщини ЮНЕСКО.

Необхідно приділяти достатньо уваги розвитку міжнародної співпраці в туристичній сфері. Повна, атрактивна, постійно оновлювана інформація про українські пам'ятки, визначні місця, музейні колекції має стати невід'ємною частиною європейського інформаційного простору. Необхідно залучати внутрішні й іноземні інвестиції в розбудову сучасної туристичної інфраструктури, включати до туристичних маршрутів якомога більше об'єктів з усіх регіонів України [34].

Не менш важливим фактором ефективного збереження, відновлення та використання культурно-історичної спадщини є тісна взаємодія з інституціями громадянського суспільства. Це підтверджено успішним досвідом активної й послідовної гуманітарної політики найрозвинутіших країн сучасної демократії. Адже без громадянського суспільства немає правової держави.

Актуалізація національної культурної спадщини як частини загальноєвропейського надбання – важливий напрям гуманітарної політики. Вона сприятиме утвердженню України в європейському цивілізаційному просторі, а також консолідації українського суспільства, формуванню української політичної нації.

СПИСОК ПЕРШОДЖЕРЕЛ

1. Спадщина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spadshina.org.ua/index.php?sID=32&itemID=32>.
2. Левада М. Тупі, тупі та ще тупіші / Максим Левада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum/ua/post/34332>.
3. Про введення тимчасової заборони у сфері містобудівної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: idealist.od.ua/files/manmrnote_serghij-sarafanyuk58.doc.
4. Уряд підтримав законопроект про мораторій на будівництво поблизу об'єктів спадщини ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://espreso.tv/news/2014/10/23/uryad_pidtrymav_zakonoproekt_pro_moratoriy_na_budivnyctvo_poblyzu_obyektiv_spadschynu_yunesko.
5. Лиховид І. Як боротися із «забудовниками» Історії / Інна Лиховид [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/yak-borotися-iz-zabudovnikami-istoriyi>.
6. Зубко Ю. «Пам'яткам – потрібний захист, музеям – нові підходи» / Юрій Зубко ; [інтерв'ю вела] І. Лиховид // День. – 2015. – 15 квіт. – С. 8.
7. ЮНЕСКО зобов'язала знести незаконні забудови біля «Софії Київської» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socportal.info/2015/07/23/yunesko-zobov-yazala-znesti-nezakonni-zabudovi-bilya-sofiyi-kiyivskoyi.html>.
8. Руда О. Верховна Рада прийняла закон щодо збереження та відновлення культурних цінностей / Оксана Руда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?verhovna_rada_priynyala_zakon_shhodo_zberezhennya_ta_vidnovlennya_kulturnih_tsinnostey&objectId=1368347.
9. У Києві відбудеться конференція, присвячена 70-річчю з дня заснування ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ipro.kiev.ua/content/u-kiyevi-vidbudetsya-konferentsiya-prisvyachena-70-richchyu-z-dnya-zasnuvannya-yunesko>.
10. Сьогодні відзначили 25-річчя включення Софії Київської та Києво-Печерської Лаври до Списку ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245029759&cat_id=244913751.
11. Дегтярьов М. Будівництво на сакральних територіях: про нові й старі загрози пам'яткам культури [Нижньої лаври Нац. Києво-Печерського історико-

культурного заповідника] / Михайло Дегтярьов // Сл. Просвіти. – 2015. – 11–17 черв. – С. 4.

12. Столярчук І . «Щодня втрачаємо якусь історичну пам'ятку» / Іван Столярчук ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/culture-newspaper/_sodnya-vtrachayemo-yakus-istorichnu-pamyatku/635548.

13. Кузьменко Т. «Чиновники за великі гроші погоджують перебудови й забудови в межах буферних зон пам'яток» // Кузьменко Тетяна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/culture-newspaper/_cinovniki-za-veliki-groshi-pogodzhuyut-perebudovi-j-zabudovi-v-mezhah-bufernih-zon-pamyatok/635545.

14. В Ірпені зруйнували будинок, в якому жив Максим Рильський. – «Музейний простір» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr.lb.ua/news/2015/07/30/312344_irpeni_zruynuvali_budinok_yakomu.html.

15. Зберегти культурні пам'ятки! / М. О. Сидоржевський, М. Г. Жулинський, Г. А. Скрипник [та ін.] // Сл. Просвіти. – 2015. – 6–12 серп. – С. 15.

16. Остапюк О. У Любомлі на Волині розбирають будинок, де народилась Наталія Ужвій!!! / Олександр Остапюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum/ua/post/35034>.

17. Ткаченко Г. У Луцьку може завалитись унікальна культурна пам'ятка XVII століття / Ганна Ткаченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1500103-u-lutsku-mozhe-zavalitis-kulturna-pamyatka-xvii-stolittya-krayeznavets>.

18. В Ізяславі рятують князівський храм-усипальницю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/inheritance/60961.

19. Європа виділила Україні гроші на реконструкцію історичних пам'яток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cultprostir.ua/uk/news-single/evropa-vidilila-ukrayini-groshi-na-rekonstrukciyu>.

20. Історія під загрозою: 10 архітектурних див, що руйнуються в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socportal.info/2015/12/03/istoriya-pid-zagrozoju-10-arhitekturnih-div-shho-rujnuyut-sya-v-ukrayini.html>.

21. Міжнародний проект з ревіталізації культурної спадщини CHOICE стартує в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum/ua/post/35691>.

22. Посольський фонд США збереження культурної спадщини (Фонд) 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://photos.state.gov/libraries/ukraine/895/pdf/afcp-call-proposals-2016-Ukr.pdf>.

23. Грант від Посольського фонду США збереження культурної спадщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum/ua/post/35964>.

24. Національний заповідник «Замки Тернопілля» отримав грант на збереження Вишнівецького палацу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://i-pro.kiev.ua/content/natsionalnii-zapovidnik-%C2%ABzamki-ternopillya%C2%BB-otrimav-grant-na-zberezhennya-vishnivetskogo-pal>.

25. Управління музейної справи представляє платформу для дискусій про культурну спадщину [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum/ua/post/35797>.

26. Катерина Гончарова: «В США люди більш активні, а законодавство менш регульоване» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kga.gov.ua/rss/1097-katerina-goncharova-v-ssha-lyudi-bilsh-aktivni-a-zakonodavstvo-mensh-regulovane>.

27. Кролевець С. Сергій Кролевець: «Наші музеї несамотійні в ухваленні рішень» / Сергій Кролевець ; [інтерв'ю взяла] А. Костюченко // Культура і життя. – 2015. – 24 квіт. – С. 4–5.

28. В Україні планують впровадити європейську систему збереження пам'яток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socportal.info/2015/10/07/v-ukrayini-planuyut-vprovaditi-yevropejs-ku-sistemu-zberezhennya-pamyatok.html>.

29. В'ячеслав Кириленко презентував Концепцію реформи у сфері нерухомої культурної спадщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum/ua/post/35801>.

30. Презентовано Концепцію реформи у сфері нерухомої культурної спадщини України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.auc.org.ua/news/prezentovano-kontseptsiyu-reformi-u-sferi-nerukhomoj-kulturnoi-spadshchini-ukraini>.

31. Бобровський Т. Авгієві стайні Мінкульту, або Кому заважає культурна спадщина? / Тимур Бобровський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2015/11/25/203765>.

32. Левада М. Діагноз: дерегуляція / Максим Левада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum/ua/post/35847>.

33. Самохвалова Л. Корупція з повітря та старого каміння / Лана Самохвалова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/rubric-culture/1895145-koruptsiya-z-povitrya-ta-starogo-kaminnya.html>.

34. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/-files/poslannya2012-993d0.pdf>.

Матеріал підготувала

Шлепакова Т. Л.

голов. бібліограф

відділу наукового аналізу

і узагальнення інформації

Комп'ютерне опрацювання та редагування ***І. Г. Піленко***

Підписано до друку 24.12.2015. Обл.-вид. арк. 1,5. Б/т. Зам. 132. Безплатно

Ротапринт НПБ України, Київ–1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12